

Miroslaw SKARŻYŃSKI

DOI 10.14746/ps.2015.1.20

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

BEZPIECZEŃSTWO SUROWCOWE W ZAKRESIE ZIARNA KAKAOWEGO A SYTUACJA POLITYCZNA NA WYBRZEŻU KOŚCI SŁONIOWEJ

Bezpieczeństwo surowcowe in. dostaw surowców (Czaputowicz, 2012: 91) według kryterium przedmiotowego jest komponentem pierwotnej triady bezpieczeństwa ekonomicznego (Nowak, Nowak, 2011: 92; Raczkowski, 2012: 79). Lapidarnie jest definiowane jako dostęp do istotnych gospodarczo surowców w ilości odpowiadającej strukturze gospodarki (Książkowski, 2011: 32). W ujęciu szerszym, to zdolność systemu gospodarczego państwa do zapewnienia dostępności do surowców gospodarczych ze źródeł krajowych i zagranicznych na poziomie i o strukturze odpowiadającym potrzebom gospodarki oraz społeczeństwa, a zarazem gwarantującym potencjał do przeciwstawiania się naciskom zewnętrznym oraz zabezpieczającym niezagrożony rozwój gospodarki narodowej (Kłosiński, 2006: 43).

PRODUKCJA KAKAO

Produkt o handlowej nazwie kakao otrzymuje się z nasion kakaowca, które uprawiane są na obszarze ponad 70 tys. km². Zasadnicze rejony upraw położone są w pasie równikowym pomiędzy Zwrotnikami Raka i Koziarowca, obejmującym swym zasięgiem (Wykres 1):

- Amerykę Środkową i część Południowej – 18 państw;
- środkową Afrykę – 16 państw;
- południowo-wschodnią Azję wraz z Oceanią – 10 państw.

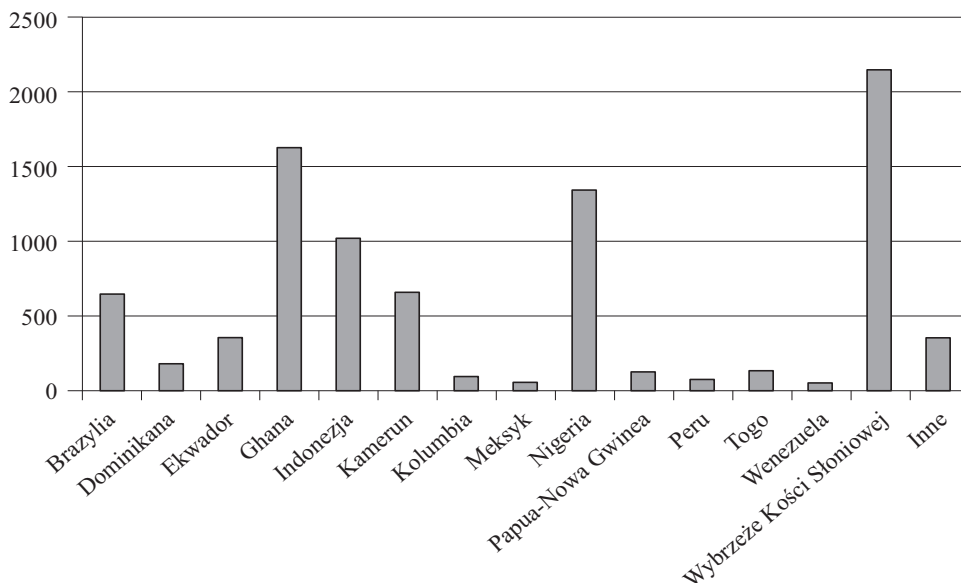
Krzewy lub drzewa kakaowca są uprawiane na dużych, wręcz wielkich plantacjach, w tym również tych kontrolowanych przez potentatów sektora spożywczego lub małych – należących do drobnych, rodzinnych producentów (*Kakao*). Większość światowej produkcji ziarna kakaowego pochodzi właśnie z tych niewielkich obszarowo upraw o powierzchni 3–5 ha, a uzyskany surowiec stanowi najważniejsze źródło dochodu dla wielu gospodarstw domowych w zachodniej Afryce (*Kakao – mały*).

Zbiory dojrzałych owoców odbywają się przez cały rok. Owoce po zebraniu przechodzą wstępną fermentację, potem są rozcinane i wydobywa się z nich ziarno, które po wysuszeniu i wyselekcjonowaniu poddawane są prażeniu w specjalnych palarniach, co decyduje o smaku i aromacie. Następnie są odtłuszczane, mieszane i rozdrabniane na miazgę.

W przypadku, gdy miazga przeznaczona jest do produkcji:

- a) kakao – wyciska się z niej tłuszcz kakaowy (masło kakaowe), a pozostałość przetwarza się na sproszkowane (rozpuszczalne) kakao;

Wykres 1. Powierzchnia upraw kakaowców na świecie w 2010 r. (w tys. ha)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2012* (2012), Warszawa, s. 338.

b) czekolady – podlega procesom uszlachetniającym i dalszemu wieloczynnościowemu przerobowi (m.in. mieszania, prasowania, podgrzewania, schładzania i formowania).

Miazga i masło kakaowe wykorzystywane są powszechnie w przemyśle spożywczym, a popyt uzależniony jest głównie od takich firm, jak: *Mars Incorporated, Nestlé, Kraft Foods, Hershey Company*. Ponadto znalazły szerokie zastosowanie w przemyśle kosmetycznym i farmaceutycznym (*Kakao; Kakao – mały*; Sierakowska, 2009).

- Znane są cztery (w tym trzy podstawowe) różniące się aromatem odmiany kakaowców:
- *Criollo* – stanowi 8–10% wszystkich zbiorów, pochodzi z Wenezueli, a w mniejszej ilości z Jawy i Madagaskaru, najdroższa i najbardziej szlachetna ze względu na wysublimowany smak, daje niewielkie plony i jest bardzo wrażliwa;
 - *Forastero* – drzewa tej odmiany są silniejsze, łatwiejsze w uprawie, dają większe plony, kakao z ziaren tej odmiany jest nazywane „kakao masowym”, stanowi ok. 70% światowych zbiorów, uprawiana w Brazylii, na Wybrzeżu Kości Słoniowej, w Ghanie, Indonezji;
 - *Trinitario* – krzyżówka powstała z połączenia *Forastero* i *Criollo*, charakteryzuje się właściwościami obydwu odmian, stanowi 20% światowej produkcji, ma silny, ale dość subtelny aromat, a ponadto jest łatwa w uprawie;
 - *Nacional* – spokrewniona z *Criollo*, charakteryzuje się mocnym aromatem z kwiatową nutą, uprawiana w Ekwadorze (Młynarczyk, 2012a; Sierakowska, 2009; *Uprawa; Gatunki*).

Ziarno kakaowca wycenia się różnie w zależności od miejsca skąd pochodzi. Wyróżnia się trzy grupy, do których zalicza się kakao pochodzące m.in. z takich państw, jak:

- A – najdroższa – Ghana, Wybrzeże Kości Słoniowej, Nigeria, Togo, Sierra Leone;
- B – tańsza – Wenezuela;
- C – najtańsza – Maleszja, Haiti (Sierakowska, 2009).

Produkcja ziarna kakaowego w ciągu dwudziestu lat, tj. do lat 80. XX wieku, wahała się w przedziale 1,0–1,5 mln t rocznie. W sezonie produkcyjnym 1984–1985 osiągnęła poziom 2 mln t, 1990–1991 – przekroczyła 2,5 mln t, 1999–2000 – 3 mln t, 2003–2004 – 3,5 mln t. Systematyczne zwiększanie produkcji ziarna kakaowego wynikało z rosnącego zapotrzebowania przemysłu cukierniczego, generowanego wzrostem popytu na wyroby czekoladowe. W 2005 r. było to już ponad 4 mln t (Tab. 1). Jednak w 2011 r. podaż surowca zmniejszyła się do 3,7 mln t.

Tabela 1

Zbiory ziarna kakaowego na świecie w latach 2000–2010

Państwa	Zbiory w tys. t				
	lata				
	2000	2005	2008	2009	2010
Świat	3373	4016	4228	4142	4231
Brazylia	197	209	202	218	233
Dominikana	37,1	31,4	45,5	50,2	53
Ekwador	100	93,7	94,3	121	132
Ghana	437	740	681	711	632
Indonezja	421	643	793	800	810
Kamerun	123	140	229	236	264
Kolumbia	36,7	37,1	44,7	49,3	39,5
Meksyk	28	36,4	27,5	22,7	27,2
Nigeria	338	441	367	364	428
Papua-Nowa Gwinea	46,8	47,8	51,5	51	56,8
Peru	25	25,3	34	36,8	46,6
Togo	6,6	53	111	105	102
Wenezuela	16,1	16,9	20,5	20	21,3
Wybrzeże Kości Słoniowej	1401	1360	1382	1223	1242
Inne	159,7	141,4	145	134	143,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2012* (2012), Warszawa, s. 338.

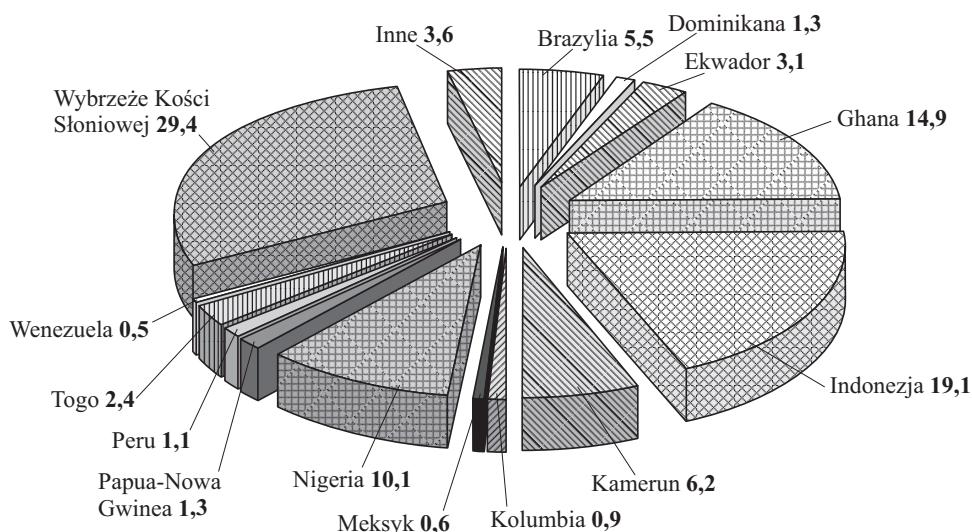
Światowa produkcja ziarna kakaowego jest silnie skoncentrowana. Obecnie ok. 30% produkcji światowej i zarazem prawie połowa zbiorów z całej Afryki pochodzi z Wybrzeża Kości Słoniowej, a wraz z Ghaną i Indonezją stanowi to ok. 65% rynku światowego (Wykres 2). W sezonie produkcyjnym 2010–2011 wyeksportowano z Wybrzeża Kości Słoniowej ok. 1,4 mln t, czyli o 22% więcej niż w analogicznym okresie rok wcześniej. Zaś w 2012 r. przewidywano produkcję na poziomie 1,34 mln t. Relacje te, jak na razie, zmieniają się w niewielkim stopniu i zakresie.

Przetwórstwo ziarna kakaowego skupia się w Europie Zachodniej. Największymi jego odbiorcami są państwa tzw. starej UE i Szwajcarii – ponad 1,4 mln t., tj. przeszło 30% światowej produkcji ziarna kakaowego. W Ameryce Północnej, Środkowej

i Południowej przetworzono ok. 0,8 mln t, czyli ok. 20% globalnej produkcji. W podobnej skali zrealizowano przerób surowca w Azji i Oceanii. Najmniejszy udział w przetwórstwie swoich plonów ma Afryka – tylko 15% produkcji światowej, z czego ponad 70 % dokonano na terytorium Wybrzeża Kości Słoniowej (*Kakao; Kakao – mały*; Młynarczyk, 2012b). W 2010 r. najwięcej ziarna kakaowego przetworzono m.in. w takich państwach, jak:

- w Europie: Holandia – 13%, Niemcy – 10%, Francja, Wielka Brytania, Hiszpania;
- w Ameryce Północnej i Południowej: Stany Zjednoczone – 11%, Brazylia – 6%;
- w Azji: Malesja – 8%, Indonezja – 3%;
- w Afryce: Wybrzeże Kości Słoniowej – 11%, Ghana (*Kakao; Kakao – mały; Kakao najdroższe*, 2011).

Wykres 2. Struktura produkcji ziarna kakaowego na świecie w 2010 r. (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2012* (2012), Warszawa, s. 338.

POPYT NA KAKAO I JEGO PODAŻ

Rynek kakao cechuje się typową dla produkcji rolno-spożywczej, endemiczną niestabilnością (*Kakao; Uprawa*). W giełdowym obrocie kakao, gatunki nie mają tak dużego znaczenia, jak w przypadku kawy, ponieważ struktura upraw zdominowana jest przez jedną odmianę, a o jakości ziarna decyduje kierunek jego importu i sposób przetwórstwa. Generalnie przedmiotem handlu giełdowego jest bardzo podobna baza surowcowa (*Kakao*).

Podaż i ceny ziarna kakaowego na świecie są zależne od (Tab. 2):

- warunków pogodowych;
- starzenia się plantacji kakaowca;
- sytuacji politycznej w Afryce.

Tabela 2

Uwarunkowania wzrostu cen ziarna kakaowego na świecie w latach 1976–2013

Lata	Kształtowanie się orientacyjnych cen ziarna kakaowego na rynku w USD/t	
	poziom	przyczyny
1976–1977	ponad 3500	<ul style="list-style-type: none"> – ulewne deszcze w Brazylii, – zaraza powodująca obumieranie strąków, – mniejsze i gorsze jakościowo zbiory w Afryce, – sprzeczne prognozy analityków, – działania spekulantów, – problemy logistyczne w skonfliktowanej Ghanie, wynikające z braku paliwa, co zakłócało dostawy surowca z plantacji do portów Zatoki Gwinejskiej
1981–1985	z 1700 do 2500	<ul style="list-style-type: none"> – niestabilna sytuacja polityczna w Ghanie, – sprzeczne oceny co do wielkości zbiorów i jakości surowca spowodowane niesprzyjającą aurą, – działania spekulantów
2001–2003	z 965 do 2230	<ul style="list-style-type: none"> – rebelia na Wybrzeżu Kości Słoniowej: <ul style="list-style-type: none"> – walki toczyły się w rejonach upraw, – rebelianci wycinali drzewa kakaowca, – po zawieszeniu broni, zaminowane i zniszczone szlaki komunikacyjne uniemożliwiały transport surowca do portów
2007–2008	do 3000	– działania spekulantów – zakupy surowca przez fundusze podwyższonego ryzyka (hedge funds)
2009–2010	do 3500	<ul style="list-style-type: none"> – rosnący popyt na wyroby czekoladowe interpretowany, jako swoiste antidotum konsumentów na światowy kryzys, – obawy o zakłócenie produkcji i dostaw surowca z Wybrzeża Kości Słoniowej
2010/2011	do 3800	– konflikt polityczny na Wybrzeżu Kości Słoniowej
2012/2013	znaczący wzrost	<ul style="list-style-type: none"> – niesprzyjające warunki pogodowe w Afryce, szczególnie w: <ul style="list-style-type: none"> – Nigerii – powódzie największe od kilku dekad, – Ghanie – ulewne deszcze

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Kakao*, <http://www.efixpolska.com> (18.10.2011); *Kakao w górę, czekolada zdrożeje?*, <http://wyborcza.pl/1,75248,1065218.html> (16.08.2012); *W słodyczach bez kryzysu*, „Gazeta Wyborcza”, 31.10–2.11.2008, s. 32; D. Sierakowska, *Rynek kakao: słodko-gorzki biznes*, <http://www.gazeta-trend.pl/artykuly/125-rynek-kakao-slodko-gorzki-biznes> (17.10.2012); M. Młynarczyk, *Kakao z Wybrzeża Kości Słoniowej*, <http://www.psz.pl/Kakao-z-Wybrzeza-Kosci-Sloniowej> (16.08.2012); *Efix: prognozy dla rynków na 2013 r.*, <http://www.bankier.pl/wiadomosc/EFIX-prognozy-dla-rynkow-na-2013-r-2709661.html> (3.03.2013); A. Kublik, *Czekolada droższa przez politykę*, „Gazeta Wyborcza”, 11.03.2011, s. 24.

Niezależne, często nieprzewidywalne i zarazem zmienne warunki pogodowe mają znaczący wpływ na wielkość i jakość zbiorów ziarna kakaowego, co przede wszystkim determinuje światową podaż i ceny surowca. Głównym zagrożeniem ze strony anomalii pogodowych dla upraw kakaowca jest:

- *harmattan* – silny, północno-wschodni wiatr, wiejący zwykle na początku roku, w porze suchej znad Sahary na wybrzeże Zatoki Gwinejskiej, a także na zachodnie wybrzeże Afryki Północnej, który oddziałuje na produkcję kakao na Wybrzeżu Kości Słoniowej, w Ghanie, Nigerii i Kamerunie;
- *El Niño* – sprowadza suszę do Azji Południowo-Wschodniej, wpływając na wielkość zbiorów np. w Indonezji;
- *El Niño* – powoduje huraganowe deszcze w niektórych rejonach Ameryki Łacińskiej, które niszczą plantacje w Ekwadorze (*Kakao; Kakao najdroższe*, 2011).

Kakaowce owocują po 4–6 latach od zasadzenia, maksymalnie przez 25 lat. Zniszczenie plantacji kakaowców może zahamować, więc produkcję w danym rejonie na kilka lat (*Kakao; Uprawa; Sierakowska, 2009*). Zatem w celu utrzymania podaży kakao należy planowo tworzyć nowe plantacje.

W przypadku upraw położonych w pasie równikowym na obszarach Afryki, ważnym elementem determinującym podaż i zarazem ceny jest niestabilna sytuacja polityczno-gospodarcza i społeczna. Stwarza ona realne zagrożenie obniżenia zbiorów i sprawnego funkcjonowania logistyki, a więc zarządzania łańcuchem dostaw ziarna kakaowego od producentów do odbiorców (*Kakao*).

Podstawowymi czynnikami wzrostu zapotrzebowania na kakao są: stale rosnąca świadomość o korzyściach zdrowotnych wynikających z konsumpcji czekolady oraz rosnące spożycie czekolad o dużej zawartości kakao (Bogacz, 2011). Globalny rynek czekolady w najbliższych pięciu latach będzie rosł w tempie 2% rocznie. Zaś według szacunków *City Index*, spożycie czekolady w ciągu najbliższych pięciu lat wzrośnie o 30%. Z analiz wynika, że do 2030 r. w czekoladach mlecznych zmniejszy się zawartość kakao z powodu dużej zmienności cen ziarna kakaowego. Przywiązywanie wagi do kwestii zdrowotnych pogłębi tendencję do zmniejszenia porcji (tabliczek) czekolady (*Raport, 2012; Kakao i czekolada, 2012*).

Największym rynkiem kakao jest dzisiaj Europa z największą jego konsumpcją w Holandii, Niemczech, Francji i Wielkiej Brytanii. Region Azji i Pacyfiku jest rynkiem najszybciej rosnącym, a w tym regionie szczególnie intensywnie wzrasta spożycie kakao w Malezji (Bogacz, 2011). Utrzymującemu się od lat, kilkuprocentowemu wzrostowi światowej konsumpcji kakao, stymulowanemu przede wszystkim rosnącą siłą nabywczą mieszkańców ChRL, towarzyszą spore wahania w zakresie wielkości zbiorów. W sezonach: 2009–2010 wynosiły one 3635 tys. t, w 2010–2011 – 4311 tys. t, a według szacunków za sezon 2011–2012 było to ok. 3962 tys. t. Wzrost urodzaju w wyszczególnionych sezonach dość jednoznacznie przekładał się też na ceny surowca. W obliczu takiej sytuacji pojawiły się pierwsze prognozy, które wskazują, że na jesieni 2013 r., po zakończeniu sezonu uprawnego 2012–2013 wystąpił deficyt podaży do popytu w wysokości 10–108 tys. t, co może podnieść cenę kakao nawet o kilkanaście procent (Bojko-Leszczyńska, Nowak, Jacek, Kowalski, Marek, 2012: 16).

Odrębnymi i niezależnymi podmiotami nie tylko dyskонтującymi tendencje cenowe, ale wręcz je na niespotykaną skalę kreującymi są pośrednicy finansowi (zainteresowani osiągnięciem dużych zysków w krótkim okresie czasu), którzy nierzadko prowadzą działania spekulacyjne. Na tym rynku, oprócz tradycyjnych firm brokerskich, wyspecjalizowanych (często od pokoleń) w handlu kakao, pojawiło się także wiele podmiotów dysponujących dużym kapitałem np. banków, funduszy emerytalnych, inwestycyjnych, hedgingowych itd.

W celu zmniejszenia oddziaływania tych czynników na wahania podaży i cen, strona popytowa stosuje instrumenty finansowe (kontrakty terminowe), jak również zaawansowane rozwiązania w zakresie organizacji i kontroli własnego łańcucha dostaw, a także różne rozwiązania instytucjonalne godzące interesy odbiorców, jak i producentów. Niestety, ich wpływ na rynek i zachodzące na nim procesy podaży-cenowe jest dość ograniczony np. w odniesieniu do prac *Międzynarodowej Organizacji Kakao* (ang. *International Cocoa Organization*) założonej w 1973 r.

i wypracowanych na jej forum „Umów Kakaowych” (*Kakao; Kakao najdroższe*, 2011; *W słodyczach*, 2008: 32).

Zaspokojenie coraz większego zapotrzebowania branży spożywczej na kakao widzi się we wdrożeniu zrównoważonych metod pozyskiwania surowca. Wymaga to jednak ścisłej współpracy partnerskiej producentów, przedstawicieli władz, organizacji certyfikujących oraz pozarządowych. Inicjatywa na rzecz Zrównoważonej Produkcji Kakao obejmuje naukowe badania nad sekwencjonowaniem i analizą genomu kakao, dostarczanie najnowszych technologii i metod uprawy kakaowca, dalszą certyfikację upraw (*Kolejne*). Jednak tylko niekorzystna pogoda, której anomalie są trudno przewidywalne, może ograniczyć podaż surowca, tym samym niwecząc nowe rozwiązania i powodując zahamowanie spadku cen (*Kakao – mały*).

WPLYW SYTUACJI POLITYCZNEJ NA WYBRZEŻU KOŚCI SŁONIOWEJ NA RYNEK KAKAO

Biorąc pod uwagę skalę produkcji ziarna kakaowego, zasadniczy wpływ na wielkość podaży surowca ma sytuacja polityczna na Wybrzeżu Kości Słoniowej. Mieszkańcy Wybrzeża Kości Słoniowej mawiają – „ziarna kakaowca są nie tylko ich błogosławieństwem, lecz także przekleństwem”. Błogosławieństwem, bo to biznes wart miliardy USD rocznie (eksport kakao stanowi ok. 15% PKB) i daje zatrudnienie ok. 5 mln osób z 23 mln mieszkańców kraju. Przekleństwem, gdyż za pieniądze ze sprzedaży kakao, rebelianci kupują broń, politycy prowadzą konflikty i czerpią zyski. W ciągu wielu lat, plantacje kakaowca przyciągały też tysiące robotników z sąsiednich państw, którzy osiedlali się na Wybrzeżu Kości Słoniowej, a konflikt między nimi a rodowitymi mieszkańcami wciąż narasta (Rębała, 2011). Niestety, na plantacjach wykorzystywane też są dzieci. Według szacunków Departamentu Stanu USA, na samym Wybrzeżu Kości Słoniowej pracuje ok. 100 tys. nieletnich. Chociaż dziewięć państw Zachodniej Afryki w 2001 r., podpisało *Protokół Harkin-Engel*, zobowiązując się do zmniejszenia o połowę liczby dzieci wykorzystywanych do pracy na plantacjach kakao, to do dzisiaj praktycznie nie wiadomo w jakim stopniu udało się to postanowienie zrealizować. Brak widocznych efektów w sprawie likwidacji pracy nieletnich na plantacjach kakaowca spowodował zapowiedź koncernu *Nestlé*, że jeśli Wybrzeże Kości Słoniowej nie podejmie stanowczych działań, to miejsce Afryki w sieci dostawców zajmie Indonezja (*Nestlé*).

W ciągu czterdziestu lat od odzyskania niepodległości w 1960 r., Wybrzeże Kości Słoniowej, choć rządzone w sposób dyktatorski, było państwem względnie stabilnym i jak na afrykańskie standardy dość zamożnym, a jego stolicę Abidżan nazywano *Paryżem Afryki*. Największe na świecie zbiory ziarna kakaowego uczyniły to państwo atrakcyjnym dla inwestorów (ich kapitałom zawdzięczano rozwój infrastruktury) oraz pracowników z państw zachodnich (blisko 14 tys. obywateli francuskich).

W 2002 r. wybuchła wojna domowa o „władzę i wpływy”, która doprowadziła do rozłamu w kraju i jego podziału na muzułmańską Północ i animistyczno-chrześcijańskie Południe. Toczone walki przyczyniły się do wyjazdu cudzoziemców z Wybrzeża Kości Słoniowej i wycofania kapitału (Jagielski, 2010; Konarski, 2004; Młynarczyk,

2012b, Zobeniak, 2007). Od 2007 r. na terytorium Wybrzeża Kości Słoniowej stacjonowały siły międzynarodowe, które pilnowały rozejmu, jaki uzgodniono po wojnie między mużulmańską Północą a animistyczno-chrześcijańskim Południem (Jagielski, 2011).

Kolejny konflikt rozpoczął się pod koniec listopada 2010 r., kiedy sprawujący władzę od dziesięciu lat, Laurent Gbagbo¹ przegrał wybory prezydenckie z byłym premierem, Alassane Quattarą i nie zaakceptował swojej wyborczej porażki. Stało się to oficjalnie, gdy 28 listopada 2010 r. niezależna komisja wyborcza ogłosiła byłego premiera A. Quattarę zwycięzcą wyborów prezydenckich (54% poparcia). Zaraz potem, zdominowana przez zwolenników L. Gbagbo, Rada Konstytucyjna, anulowała ponad pół miliona głosów oddanych na północy państwa, dzięki czemu zdołał on zachować urząd prezydenta. Jego zdaniem, rząd francuski chciał go obalić, by ponownie przekształcić kraj w kolonię, eksploatować plantacje kakaowca, dyktować politykę, osadzić A. Quattarę na urządzie prezydenta, jako „marionetkę”. Jednak wyborcze zwycięstwo A. Quattary uznały państwa zachodnie, ONZ i UE, a także Unia Afrykańska.

W efekcie rozbieżności politycznych, w kraju doszło do zamieszek, a potem walk. Krwawe starcia zwolenników obu politycznych rywali rozpoczęły się w stolicy Jamusukro i rozprzestrzeniły się na cały kraj. Popierające A. Quattarę oddziały kontrolowały północną część kraju, a wojska podległe L. Gbagbo opanowały południowe wybrzeże wraz z portami, z których realizowano eksport ziarna kakaowego (Płochocki, 2011; Szaniewski, 2011b; Szaniewski, 2011a; Kublik, 2011a; Młynarczyk, 2012b; Jagielski, 2011). Kontrolując jego handel, L. Gbagbo miał środki na utrzymywanie administracji i wojska oraz zagranicznych najemników walczących po jego stronie (Młynarczyk, 2012a). W toku walk zginęło ponad pół tysiąca osób, a prawie milion musiało uciekać przed walkami – wielu z nich za granicę, głównie do sąsiedniej Ghany i Liberii (Szaniewski, 2011b). Zdawano sobie sprawę z faktu, że nawet, jeśli L. Gbagbo odejdzie, to zjednoczenie przez A. Quattarę, tak podzielonego kraju może być utrudnione (*Były prezydent*, 2011).

Dymisję L. Gbagbo mogło przyspieszyć solidarne działanie wspólnoty międzynarodowej, lecz w grudniu 2010 r., Rosja zablokowała w Radzie Bezpieczeństwa ONZ, rezolucję uznającą A. Quattarę nowym prezydentem Wybrzeża Kości Słoniowej. Władze rosyjskie chciały w ten sposób zapewnić sobie zyski z eksploatacji wielkich złóż ropy naftowej, odkrytych u wybrzeży tego państwa, bowiem od dotychczasowego rządu Wybrzeża Kości Słoniowej, największy rosyjski prywatny koncern naftowy *Lukoil* otrzymał trzy koncesje na eksploatację pól naftowych. Na takie koncesje liczyły także władze ChRL, dlatego popierały L. Gbagbo (Kublik, 2011b: 24). Z drugiej strony, rynki wewnętrzne Rosji i ChRL nie były w stanie wchłonąć całej ilości kakao, które zamierzał skonfiskować i sprzedać L. Gbagbo (Kublik, 2011a).

Nowy prezydent, A. Quattary, chcąc zmusić do ustąpienia poprzednika z urzędu, wprowadził zakaz eksportu kakao i kawy w okresie 24 stycznia do 23 lutego 2011 r., co wywołało wzrost ceny kakao na giełdzie w Nowym Jorku do 3,3 tys. USD/t – najwyż-

¹ Podejrzewano, że osoby z jego najbliższego otoczenia były zamieszane w wielką aferę korupcyjną związaną z produkcją kakao. Jednak dziennikarz, próbujący wyjaśnić tą sprawę, Guy-Andre Kieffer, zaginął 16 kwietnia 2004 r. na parkingu w Abidżanie, gdzie miał się spotkać ze szwagrem Simone Gbagbo, żony prezydenta L. Gbagbo (*Znaleziono*).

szej od roku. Embargo nie obejmowało wcześniej zakontraktowanych dostaw i rynku wewnętrznego. W komunikacie biura A. Quattary podano – „złamanie zakazu będzie równoznaczne z finansowaniem działalności nielegalnego rządu L. Gbagbo”. Wyegzekwowanie decyzji wydawało się nierealne, gdyż administrację podatkową i celną oraz policję i żandarmerię kontrolował dotychczasowy prezydent. Jednak większość firm, w tym amerykański gigant *Cargill* i *Archer Daniels Midland Company* oraz szwajcarski *Barry Callebaut*, zastosowała się do wezwania, szczególnie, że UE również wprowadziła zakaz importu ziarna kakaowego z powodu niez zaakceptowania przez L. Gbagbo wyniku wyborów (*Kakao w areszcie*, 2011; *Największy*; Kublik, 2011b: 24).

Podczas toczącej się wojny domowej na Wybrzeżu Kości Słoniowej, zniszczeniu uległa duża część infrastruktury transportowej państwa. Konflikt pomiędzy dwoma kandydatami na urząd prezydenta doprowadził do sytuacji, w której gospodarstwa rolne nie mając fizycznej możliwości dostarczenia surowca do portów położonych na wybrzeżu Zatoki Gwinejskiej, zapewniły własne magazyny i tym samym zostały zmuszone do znacznego ograniczenia zbiorów ziarna kakaowego (*Kakao – mały*).

W marcu 2011 r. wartość ziarna kakaowego zalegającego magazyny portowe w Abidżanie osiągnęła 1,5 mld USD. Prezes *Izby Handlowej Kakao Wybrzeża Kości Słoniowej* poinformował, że skonfiskuje je rząd, jeśli nie zostanie wyeksportowane do końca miesiąca. Cło od oczekującego na transport ładunku (475 tys. t) wynosiło 138 mln USD i rząd zamierzał pobrać je w ziarnie kakaowym w razie nieotrzymania stosownych opłat. Gdyby dokonano konfiskaty tych zapasów, podaż surowca uległaby zmniejszeniu jeszcze o ponad 10%. Jednak największe obawy producentów czekolady wzbudził zamiar nacjonalizacji całego przemysłu kakaowego Wybrzeża Kości Słoniowej (*Kakao w areszcie*, 2011; Kublik, 2011b: 24). Producenci czekolady, więc zapowiedzieli, że będą musieli sprzedawać mniejsze tabliczki, by drastycznie nie podnosić cen, jeśli konflikt będzie się przedłużał (Rębała, 2011). Wprowadzenie z powodów politycznych zakazu eksportu kakao, spowodowało jego zmniejszenie o ponad 16% w ciągu roku (*Kakao najdroższe*, 2011).

Ekspersi z pozarządowej organizacji *Global Witness*, śledzącej nielegalne wykozystywanie zasobów naturalnych na świecie, próbowali uzyskać od firm importujących kakao z Wybrzeża Kości Słoniowej, dane dotyczące przeprowadzonych transakcji, co pozwoliłoby stwierdzić, skąd i jak duże kwoty przetransferowano do ogarniętego wojną kraju. Niestety początkowo firmy nie były skłonne do współpracy. Jednak na portalu *Facebook* powstały grupy wzywające do bojkotu słodczy produkowanych na bazie kakao pochodzącego z Wybrzeża Kości Słoniowej. Aktywiści z grupy *Avaaz.org* w styczniu 2011 r. wykupili reklamę w prestiżowym „*Financial Times*”, w której wzywali producentów do wstrzymania importu „krwawych” ziaren. W ciągu dwóch tygodni od rozpoczęcia kampanii, 250 tys. osób wysłało wiadomości do producentów czekolady, wówczas niektórzy z nich zgodzili się udostępnić dane, np. *Cargill*. Niestety bojkot pogarszał sytuację drobnych rolników, gdyż sprzedawano ziarno kakaowe na „czarnym rynku” po zaniżonej cenie, a pośrednicy przewozili je ciężarówkami do sąsiedniej Ghany, gdzie stawało się ono już legalne, a stamtąd trafiało do Europy, Stanów Zjednoczonych i Azji (Rębała, 2011).

Gdy siły powstańcze zdobyły strategiczne miasta Daloo i Duekoue mogły opanować port w San Pedro i rozpocząć eksport ziarna kakaowego, co wzmocniłoby ich eko-

onomicznie i zarazem osłabiło pozycję L. Gbagbo. Wprawdzie państwo było objęte sankcjami, jednak społeczność międzynarodowa wspierająca powstańców, zezwoliłaby na wznowienie eksportu (Warszawski, 2011; Płochocki, 2011; *Kakao w górę*, 2002).

Po rozszerzeniu mandatu żołnierzy sił pokojowych, by mogli podejmować akcje zbrojne przeciwko wojskom samozwańczego prezydenta, śmigłowce ONZ ostrzelały bazę wojskową i skład broni w stolicy kraju (Rębała, 2011). Z pomocą sił ONZ, zwolennicy prezydenta L. Gbagbo zostali wreszcie pokonani (*Wybrzeże*).

Wiosną 2011 r., a więc po zakończeniu konfliktu, wzrost eksportu zaczął wpływać na notowania surowca na giełdach towarowych w Europie i Stanach Zjednoczonych. Poprawa sytuacji polityczno-społecznej w lipcu 2011 r., zapoczątkowała spadki cen z poziomu ponad 3 tys. do blisko 2 tys. USD/t. Na dynamikę wyprzedaży surowca oddziaływały przede wszystkim duże ilości zapasów, które farmerzy, spodziewając się dalszych spadków cen, chcieli szybko sprzedać, aby pozyskać środki na bieżącą działalność. Liczono się z poprawą sytuacji wewnętrznej, po zwycięstwie prezydenta A. Quattary, popieranego przez społeczność międzynarodową i którego reformy sektora rolnego miały duże szanse na uzyskanie wsparcia finansowego ze strony *Międzynarodowego Funduszu Walutowego*. Ponadto na wzrost wielkości podaży ziarna kakaowego wpływały również większe zbiory w innych krajach afrykańskich (Ghana, Nigeria, Kamerun), które w wyniku destabilizacji sytuacji na Wybrzeżu Kości Słoniowej odniosły największe korzyści pośród producentów ziarna kakaowego (*Kakao – mały*).

Z powodu braku stabilności wewnętrznej, zmienności cen oraz spekulacji cenowych coraz mniejszy procent zysków ze sprzedaży kakao trafiał do rolników. W listopadzie 2011 r., Sangafowa Coulibaly, minister rolnictwa w rządzie A. Quattary, zapewniał, że dotychczasowy ok. 40% udział rolników w cenie sprzedaży kakao, będący wielkością niewspółmiernie niską do poniesionych nakładów, zostanie docelowo podniesiony przez rząd do 60% w ciągu najbliższych lat (Młynarczyk, 2012a).

* * *

Przyszłe ceny surowca będą najprawdopodobniej wypadkową skuteczności działań podjętych w celu zwiększenia produkcji na Wybrzeżu Kości Słoniowej. Władze zapowiedziały wprowadzenie cen minimalnych oraz popularyzowanie kontraktowania zbiorów, co wpłynie na zahamowanie spadku cen obecnych i przyszłych, zwiększy zyskowność i zmniejszy niepewność wśród producentów. Na bazie tych pozytywnych przemian, przedstawiciele *Międzynarodowej Organizacji Kakao* spodziewają się wzrostu podaży surowca do blisko 4,8 mln t w 2015 r. W dłuższym, więc okresie czasu, oczekuje się stopniowego spadku cen do poziomu z 2007 r. (1,6–1,8 tys. USD/t) (*Kakao – mały*).

Niestety, jeśli na Wybrzeżu Kości Słoniowej, przemianom agrarnym nie będą towarzyszyć przewartościowania w uprawianiu polityki i sprawowaniu rządów, to należy się spodziewać kolejnych perturbacji na rynku kakao. Wynika to z tego, że w państwach nie w pełni demokratycznych, lecz dominujących surowcowo, nie tylko występuje silna pokusa, a wręcz presja wykorzystywania posiadanych zasobów surowcowych do realizacji partykularnych interesów, bez względu na konsekwencje dla gospodarki narodowej, jak i światowej.

Bibliografia

- Bogacz A. (2011), *Światowy rynek kakao wzrośnie do 4,8 mln ton w 2015 r.*, 15.01.2011, http://www.portalspozywczy.pl/inne/slodycze_przekaski/wiadomosci/swiatowy-rynek-kakao-wzrosnie-do-4-8-mln-ton-w-2015-r,44032.html (3.03.2015).
- Bojko-Leszczyńska K., Nowak A., Jacek D., Kowalski W. Sz., Marek T. (2012), *W co inwestować w 2013 roku?*, EFIX Dom Maklerski.
- Były prezydent Wybrzeża aresztowany* (2011), 11.04.2011, http://wyborcza.pl/1,76842,9412880,Byly_prezydent_Wybrzeza_aresztowany.html (16.08.2012).
- Czaputowicz J. (2012), *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Współczesne koncepcje*, Warszawa.
- Efix: prognozy dla rynków na 2013 r.*, <http://www.bankier.pl/wiadomosc/EFIX-prognozy-dla-rynkow-na-2013-r-2709661.html> (3.03.2015).
- Gatunki kakao*, <http://www.lechocolat.pl/sc/gr-3/id-4/gatunki-kakao.html> (13.04.2015).
- Jagielski W. (2011), *Wojna o Wybrzeże*, 11.04.2011, http://wyborcza.pl/1,76842,9416518,Wojna_o_Wybrzeze.html (16.08.2013).
- Jagielski W. (2010), *Wybrzeże Kości Słoniowej marzy o powrocie Złotego Wieku*, 1.11.2010, http://wyborcza.pl/1,76842,8597029,Wybrzeze_Kosci_Sloniowej_marzy_o_powrocie_Zlotego.html (13.04.2015).
- Kakao i czekolada zyskują w kryzysie* (2012), 21.09.2012, http://www.portalspozywczy.pl/inne/slodycze_przekaski/wiadomosci/kakao-i-czekolada-zyskuja-w-kryzysie,76030.html (3.03.2015).
- Kakao – mały, ale bardzo ciekawy rynek*, http://www.xtb.pl/~media/xtb_pl/INNE/Old-site-files/Uncategorized/raportzynkusurowcow13122011kakao%20-%20261315.pdf (17.10.2014).
- Kakao najdroższe na giełdach od ponad 30 lat* (2011), 24.02.2011, <http://www.forbes.pl/artykuly/sekcje/wydarzenia/kakao-najdrozsze-na-gieldach-od-ponad-30-lat,11732,1> (17.10.2014).
- Kakao w areszcie. Przed producentami czekolady trudny wybór* (2011), 10.03.2011 http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,9231317,Kakao_w_areszcie__Przed_producentami_czekolady_trudny.html (17.10.2014).
- Kakao w górę, czekolada zdrożeje?* (2002), 14.10.2002, <http://wyborcza.pl/1,75248,1065218.html> (13.04.2015).
- Kakao*, <http://www.efixpolska.com> (18.10.2011).
- Kłosiński K. A. (2006), *Światowe determinanty bezpieczeństwa ekonomicznego*, w: *Bezpieczeństwo ekonomiczne państw*, (red.) T. Guz, K. A. Kłosiński, P. Marzec, Lublin–Tomaszów Lubelski.
- Kolejne milionowe inwestycje w zrównoważony rozwój rynku kakao* (2012), 29.10.2012, <http://odpowiedzialnybiznes.pl/pl/praktyka-csr/aktualnosci/kolejne-milionowe-inwestycje-w-zrownawazony-rozwoj-rynku-kakao,6323.html> (2.06.2013).
- Konarski M. (2004), *Geneza i przebieg konfliktu na Wybrzeżu Kości Słoniowej*, 12.12.2004, <http://www.psz.pl/tekst-734/Maciej-Konarski-Geneza-i-przebieg-konfliktu-na-Wybrzezu-Kosci-Sloniowej> (17.10.2014).
- Księżopolski K. M. (2011), *Bezpieczeństwo ekonomiczne*, Warszawa.
- Kublik A. (2011a), *Ceny czekolady w górę przez walki na Wybrzeżu Kości Słoniowej*, 11.03.2011, http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,9235277,Ceny_czekolady_w_gore_przez_walki_na_Wybrzezu_Kosci.html (16.08.2014).
- Kublik A. (2011b), *Czekolada droższa przez politykę*, „Gazeta Wyborcza”, 11.03.2011.
- Młynarczyk M. (2012a), *Kakao z Wybrzeża Kości Słoniowej*, 9.03.2012, <http://www.psz.pl/Kakao-z-Wybrzeza-Kosci-Sloniowej> (13.04.2015).

- Młynarczyk M. (2012b), *Wojna na Wybrzeżu Kości Słoniowej jako hamulec dla rozwoju*, 26.02.2012, <http://www.psz.pl/tekst-41060/Wojna-na-Wybrzezu-Kosci-Sloniowej-jako-hamulec-dla-rozwoju> (17.10.2014).
- Największy na świecie producent kakao wstrzymuje eksport*, http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,8996533,Najwiekszy_na_swiecie_producent_kakao_wstrzymuje_eksport.html (16.08.2014).
- Nestlé karci Afrykę za wykorzystywanie dzieci do pracy*, http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,10727818,Nestle_karci_Afryke_za_wykorzystywanie_dzieci_do_pracy.html (16.08.2014).
- Nowak E., Nowak M. (2011), *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa.
- Płochocki J. (2011), *Wybrzeże Kości Słoniowej: wojna i czekolada*, 29.03.2011, <http://www.tvp.pl/publicystyka/aktualnosci/wybrzeze-kosci-sloniowej-wojna-i-czekolada/4228196> (13.04.2015).
- Raczkowski K. (2012), *Percepcja bezpieczeństwa ekonomicznego i wyzwania dla zarządzania nim w XXI wieku*, w: *Bezpieczeństwo ekonomiczne. Wyzwania dla zarządzania państwem*, (red.) K. Raczkowski, Warszawa.
- Raport KPMG: rynek czekolady ma rosnąć o 2 proc. rocznie* (2012), 26.07.2012, http://wyborcza.biz/biznes/1,100969,12195915,Raport_KPMG_rynek_czekolady_ma_rosnac_o_2_proc_rocznie.html (13.04.2015).
- Rębała M. (2011), *Krwawe kakao*, <http://swiat.newsweek.pl/krwawe-kakao,75378,1,1.html> (17.10.2014).
- Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2012* (2012), Warszawa.
- Sierakowska D. (2009), *Rynek kakao: słodko – gorzki biznes*, 10.03.2009, <http://www.gazeta-trend.pl/artykuly/125-rynek-kakao-slodko-gorzki-biznes> (13.04.2015).
- Szaniewski M. (2011a), *Bitwa o kakaowe Wybrzeże*, http://wyborcza.pl/1,76842,9382896,Bitwa_o_kakaowe_Wybrzeze.html (16.08.2014).
- Szaniewski M. (2011b), *Ostatnia bitwa prezydentów Wybrzeża Kości Słoniowej*, 1.04.2011, http://wyborcza.pl/1,76842,9363210,Ostatnia_bitwa_prezydentow_Wybrzeza_Kosci_Sloniowej.html (16.08.2014).
- Uprawa kakao*, <http://www.callebaut.com/plpl/2124> (13.04.2013).
- Warszawski D. (2011), *Dlaczego jest interwencja w Libii, a nie ma na Wybrzeżu Kości Słoniowej*, http://wyborcza.pl/1,76842,9342000,Dlaczego_jest_interwencja_w_Libii_a_nie_ma_na_Wybrzezu.html (13.04.2015).
- W słodyczach bez kryzysu* (2008), „Gazeta Wyborcza”, 31.10–2.11.2008.
- Wybrzeże Kości Słoniowej wznawia eksport kakao*, http://wyborcza.pl/1,76842,9560508,Wybrzeze_Kosci_Sloniowej_wznawia_eksport_kakao.html (16.08.2014).
- Znaleziono szkielet dziennikarza zaginionego 8 lat temu?*, <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1356,title,Znaleziono-szkielet-dziennikarza-zaginionego-8-lat-temu,wid,14145886,wiadomosc.html?tid=11068e> (14.04.2013).
- Zobeniak M. (2007), *Wybrzeże Kości Słoniowej – czekając na pucz*, w: *Współczesne spory i konflikty międzynarodowe. Studia przypadków*, (red.) A. Potyrała, Poznań.

STRESZCZENIE

W artykule omówiono problematykę bezpieczeństwa surowcowego w zakresie ziarna kakaowego w kontekście sytuacji politycznej na Wybrzeżu Kości Słoniowej. Przedstawiono rolę Wybrzeża Kości Słoniowej w światowym obrocie kakao. Rozpatrzone podstawowe aspekty sytuacji politycznej na Wybrzeżu Kości Słoniowej. W podsumowaniu zwrócono uwagę na uwarunkowania bezpieczeństwa surowcowego w zakresie ziarna kakaowego.

**RAW MATERIAL SECURITY IN THE RANGE OF COCOA BEANS AND
POLITICAL SITUATION IN CÔTE D'IVOIRE**

ABSTRACT

In the article were discussed the problems of raw material security in the range of cocoa beans in the context of political situation in Côte d'Ivoire. The role of Côte d'Ivoire in the world trade of cocoa was presented in this paper. There are considered the fundamental aspects of political situation in Côte d'Ivoire. In summary, the author paid attention to conditions of raw material security in the range of cocoa beans.

